

BEZPIECZEŃSTWO ŻYWNOŚCIOWE KRAJÓW ROZWIJAJĄCYCH SIĘ

Bożena Gulbicka

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy
w Warszawie

Dyrektor: prof. dr hab. Andrzej Kowalski

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo żywnościowe, niedożywienie, próg bezpieczeństwa żywnościowego, ubóstwo

Key words: food security, malnutrition, threshold of food security, poverty

S y n o p s i s. Opracowanie ukazuje przyczyny zwiększającego się niedożywienia na świecie. Do najważniejszych z nich należą: rosnące ceny żywności w wyniku spadku zbiorów, rosnących cen nakładów na produkcję, działań spekulacyjnych, a przede wszystkim przeznaczania produktów żywnościowych, zamiast na wyżywienie, na produkcję biopaliw. Kryzys gospodarczy i związane z nim bezrobocie oraz malejące transfery środków pieniężnych od rodzin osób zatrudnionych w krajach uprzemysłowionych zwiększyły do 1020 mln liczbę osób niedożywionych w krajach rozwijających się.

WPROWADZENIE

Światowa Organizacja ds. Wyżywienia i Rolnictwa (FAO) oceniła, że na świecie liczba ludności niedożywionej wzrosła do 1020 mln (2009 r.), z czego 98,5% przypada na kraje rozwijające się. W tych krajach niedożywienie tak dużej liczby ludności wynika z niskiego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, braku dostępu do podstawowych środków do życia, a w szczególności dotkliwy jest brak żywności, pitnej wody, urządzeń sanitarnych, opieki zdrowotnej i podstawowego wykształcenia.

Na kolejnych światowych szczytach żywnościowych w 1996 i 2002 roku, organizowanych przez FAO, jako naczelną zadanie przyjęto zmniejszenie o połowę liczbę niedożywionych na świecie do roku 2015. Spotkania na tych szczytach, a także analizy prowadzone na początku XXI wieku przez FAO oraz ośrodki naukowe, uświadamiają międzynarodowej społeczności, jak trudno zmniejszyć niedożywienie na świecie przy obecnych środkach i zaangażowaniu się krajów rozwiniętych w pomoc rozwojową dla krajów rozwijających się oraz braku zainteresowania ich samych powiększaniem krajowych zasobów żywności oraz ograniczaniem ubóstwa i niedożywienia.

Brak dbałości o rolnictwo przy jednoczesnym wysokim przyroście naturalnym w najbardziej niedożywionych krajach oraz rosnące ich zadłużenie i korupcja rządów są czynnikami ograniczającymi możliwości poprawy poziomu wyżywienia. Wiele najbardziej

krajów jest wciągniętych w konflikty zbrojne, inne dotknęły klęski przyrodnicze, a jeszcze inne biernie oczekiwały na pomoc żywnościową z krajów rozwiniętych. Większość z nich jest nękana chorobami, oprócz malarii, gruźlicy, rozpowszechnia się zakażenie wirusowe HIV i zwiększa się śmiertelność z powodu AIDS. Ma to wpływ na społeczność i ekonomikę, zwłaszcza na bezpieczeństwo żywnościowe. Jednocześnie kraje, które zostały włączone w proces globalizacji zmniejszyły ubóstwo i niedożywienie.

Mimo wielu przeciwności, wyżywienie ludności poprawiło się w ostatnich czterech dekadach prawie we wszystkich krajach na świecie pod względem ilościowym i jakościowym. W strukturze spożycia wzrósł udział produktów pochodzenia zwierzęcego, owoców i warzyw. Z badań wynika, że w skali świata ilość wyprodukowanej żywności jest wystarczająca dla każdego człowieka, ażeby mógł prowadzić zdrowe i czynne życie. Przeciętnie w skali świata na osobę i dzień przypada ok. 2800 kcal, ale występują znaczne nierówności w dostępie do żywności. Jedna szósta ludności jest chronicznie niedożywiona i głoduje. W pierwszej dekadzie XXI wieku nadal w wielu krajach nie jest respektowane jedno z podstawowych praw człowieka – prawo do wolności od głodu.

W artykule wykorzystano przede wszystkim publikacje Organizacji ds. Wyżywienia i Rolnictwa oraz Banku Światowego. Mankamentem tych opracowań jest brak aktualnych danych liczbowych o zróżnicowaniu niedożywienia według krajów i regionów. Dlatego w opracowaniu uwzględniono także aktualne informacje podawane przez te instytucje w Internecie. Są to tylko wstępne szacunki.

DEFINICJA BEZPIECZEŃSTWA ŻYWNOŚCIOWEGO

Termin bezpieczeństwo żywnościowe znalazł się w słowniku pojęć społeczno-ekonomicznych dopiero w połowie lat 70 XX wieku. W zakres tego pojęcia wchodzi kwestie związane z wyżywieniem ludności, będące od dawna przedmiotem polityki społeczno-gospodarczej. *Bezpieczeństwo żywnościowe oznacza stan gospodarki, w której potrzeby żywnościowe wszystkich ludzi, uznane za społecznie akceptowane, mogą być zaspokojone* [Małyśz 1998].

W literaturze przedmiotu można napotkać wiele definicji bezpieczeństwa żywnościowego, np.: S. Maxwell, M. Smith przedstawili 30 definicji bezpieczeństwa żywnościowego [Household...1992]. W ostatnich opracowaniach FAO bezpieczeństwo żywnościowe określono jako *nieprzerwany dostęp fizyczny i ekonomiczny do żywności bezpiecznej dla zdrowia, żywieniowo wartościowej, zaspokajającej potrzeby żywnościowe i wystarczającej dla wszystkich ludzi dla zdrowego i aktywnego życia* [por. The State... Agriculture 2005].

FAO skupia się na czterech głównych grupach czynników kształtujących bezpieczeństwo żywnościowe [Małyśz 2008]. Są to:

- dostęp fizyczny do żywności, który wyznacza krajowa produkcja żywności, zapasy żywności, zdolności importowe i eksportowe, pomoc żywnościowa,
- dostęp ekonomiczny do żywności zależy od siły nabywczej gospodarstw domowych, a więc od dochodów oraz od infrastruktury rynku i systemu dystrybucji,
- stabilność podaży zależy m.in. od warunków pogodowych, fluktuacji cenowych, katastrof przyrodniczych niezależnych i zależnych od ludzi oraz różnych przyczyn politycznych i ekonomicznych,
- bezpieczeństwo żywności, a więc jej jakość zdrowotna, dostęp do czystej wody, opieki zdrowotnej i urządzeń sanitarnych.

Bezpieczeństwo żywnościowe rozpatruje się na ogół co najmniej w trzech aspektach: międzynarodowym (światowym), narodowym (krajowym) i gospodarstwa domowego. Są one nieraz trudne do rozgraniczenia. I tak, dostępność fizyczna żywności, tj. przede wszystkim poziom i struktura rolniczej produkcji w danym kraju, przesądza o warunkach bezpieczeństwa żywnościowego gospodarstw domowych. W większości gospodarstw domowych zależy ono od decyzji i osiągnięć gospodarczych w skali makroekonomicznej (np. produktu krajowego brutto i poziomu dochodów ludności), a zatem rozstrzyga się w wymiarze narodowym. Także decyzje makroekonomiczne przesądają o jakości zdrowotnej żywności, a więc o jednym z warunków bezpieczeństwa żywnościowego gospodarstw domowych [Małyśz 2008].

Do oceny bezpieczeństwa żywnościowego w wymiarze światowym, a także krajowym, wykorzystuje się „Globalny System Informowania i Wczesnego Ostrzegania FAO”. System ten gromadzi, analizuje i upowszechnia najnowsze dane dotyczące wszystkich czynników, które mogą oddziaływać na podaż i popyt na żywność. Ich zakres jest bardzo szeroki – począwszy od warunków meteorologicznych do występowania epidemii wśród zwierząt i szkodników roślin. Szczególną uwagę zwraca się na zapasy żywności (głównie zbóż), dostawy rynkowe oraz politykę państw dotyczącą produkcji żywności, handlu, cen i spożycia żywności. Analizuje się też przemieszczanie się ludności, wzrost jej liczby oraz rozkład geograficzny obszarów niedożywienia i głodu na świecie.

Podstawowym materiałem statystycznym wykorzystywanym przy ocenie bezpieczeństwa żywnościowego w skali kraju, regionów i świata są bilanse żywnościowe opracowywane przez FAO. Na ich podstawie określa się ilość żywności przeznaczoną do bezpośredniej konsumpcji w kg na 1 mieszkańca rocznie oraz w wartości energetycznej (kcal), ilości białka (g) i tłuszczu (g) w przeliczeniu na mieszkańca i dzień. Pogorszenie się tych wskaźników świadczy o zmniejszeniu dostępności fizycznej do żywności.

Głównym wskaźnikiem w metodologii FAO dotyczącej oceny bezpieczeństwa żywnościowego, a ściślej jego braku, jest określenie zakresu niedożywienia, czyli udziału osób niedożywionych w populacji kraju, regionu, świata. Punktem wyjścia jest ocena najniższego, czyli minimalnego zapotrzebowania na energię, przy którym ryzyko powstania niedoboru energii nie istnieje.

Minimalne zapotrzebowanie na energię wyrażone w kilokaloriach w przeliczeniu na 1 osobę i dzień jest to najniższy poziom spożycia energii, przy którym utrzymane jest zdrowie przy niskiej aktywności fizycznej, przyjęty jako próg bezpieczeństwa żywnościowego i wykorzystywany do określenia udziału osób niedożywionych w populacji kraju. Osoby, które nie uzyskują tego minimalnego zapotrzebowania na energię uważane są za niedożywione. Wraz ze zmianą tej granicy zmienia się liczba i udział osób niedożywionych w ogólnej populacji kraju. Zapotrzebowanie jest uwarunkowane przez takie czynniki, jak: wiek, płeć, masa ciała, aktywność fizyczna, stany fizjologiczne (ciąża, karmienie), choroby zakaźne.

Minimalny poziom spożycia energii dla każdego kraju otrzymuje się jako średnią ważoną dla poszczególnych grup wieku i płci. FAO przyjmuje z dużym uproszczeniem, że to minimum dziennego zapotrzebowania energetycznego dla krajów rozwijających się wynosi od 1600 do 2000 kcal na osobę i dzień [The State... World 2008].

Dla każdego kraju na świecie jest obliczany próg bezpieczeństwa żywnościowego i przeciętne spożycie żywności w kilokaloriach na 1 osobę i dzień. Z danych FAO wynika, że są takie kraje, w których przeciętne spożycie jest niższe niż minimalne zapotrzebowanie na energię na 1 osobę i dzień. Na przykład w Burundi w latach 2003-2005 aż 63% ludności było niedożywionej, a przeciętny poziom spożycia energii wynosił 1630 kcal na 1 osobę i dzień i

był niższy o 100 kcal od granicy bezpieczeństwa żywnościowego. Jeszcze gorsza sytuacja występowała w Demokratycznej Republice Konga – aż 76% ludności było niedożywionej, a przeciętny poziom spożycia żywności (1500 kcal) był niższy od progu bezpieczeństwa żywnościowego o 250 kcal [FAO Statistics 2008].

Głębokość niedożywienia mierzy się różnicą między minimalnym zapotrzebowaniem na energię i przeciętnym spożyciem wyrażonym w kilokaloriach na 1 osobę i dzień w grupie osób niedożywionych. Niedożywienie jest małe, gdy niedobór energii jest mniejszy od 200 kcal na osobę i dzień i wysokie, gdy przekracza 300 kcal. Im większy deficyt, tym jest większe ryzyko dla zdrowia, spowodowane niedoborem żywności.

Głębokość niedożywienia jest wysoka na Haiti (430 kcal), w Sierra Leone (380 kcal), Salwadorze (360 kcal), Liberii (350 kcal), Zambii (320 kcal), Gambii (270 kcal), Laosie (260 kcal), Senegal (260 kcal), Gwinei (260 kcal), Malawi (260 kcal), Kenii (250 kcal), Indonezji (230 kcal), Gwatemali (210 kcal), Ghanie (200 kcal). W krajach Unii Europejskiej niedobór energii w grupie osób niedożywionych wynosi 100-120 kcal.

NIEDOŻYWIENIE WEDŁUG REGIONÓW

Niedożywienie wynika z ubóstwa, a ubóstwo jest także skutkiem niedożywienia. W krajach rozwijających się 25,2% ludności żyło za mniej niż jednego dolara dziennie (granica skrajnego ubóstwa), a w najuboższym regionie, tj. w Afryce Subsaharyjskiej aż 41,1%. W latach 1990-2005 w krajach rozwijających się o 12,4 pp. zmniejszył się odsetek osób żyjących poniżej granicy skrajnego ubóstwa, a w Afryce Subsaharyjskiej tylko o 5,7 pp. [Africa ...2007]. Ubogie gospodarstwa domowe mają ograniczony dostęp do żywności z zakupu (wysokie ceny) lub z własnej produkcji (bardzo małe działki ziemi lub brak ziemi, niskie plony). Skutkiem tego jest stałe niedożywienie lub głód.

Znaczne niedożywienie hamuje wzrost gospodarczy, gdyż osłabia fizyczne i umysłowe zdolności ludzi do wydajniejszej pracy. Dlatego poprawę wyżywienia należy traktować jako inwestycję produkcyjną [Gulbicka 2003]. Zanim to nastąpi konieczna jest pomoc krajów rozwiniętych związana z rozwojem społeczno-gospodarczym krajów, zwłaszcza pomoc specjalistów oraz pomoc żywnościowa dla ubogich i cierpiących głód. W wielu krajach, zwłaszcza afrykańskich konieczne jest zwiększenie produkcji rolniczej, przede wszystkim przez wzrost wydajności ziemi, ażeby ludność rolnicza mogła wyżywić się sama oraz uzyskiwać nadwyżki żywności na sprzedaż. Niezbędne jest także większe zainteresowanie rządów krajów rozwijających się problemami rolnictwa, co powinno się wyrazić zwiększeniem udziału środków na rozwój rolnictwa w budżetach tych krajów.

W latach 1992-2005 liczba ludności niedożywionej w krajach rozwijających się wzrosła o 1,1%, a jej udział w ludności ogółem zmniejszył się z 20,3 do 16,2%. W latach 1992-2005 liczba niedożywionych i głodujących zmniejszyła się:

- w regionie Azji i Pacyfiku o 7,0%, tj. o 40,5 mln osób,
- w Ameryce Łacińskiej i na Karaibach o 11,8%, tj. o 7,4 mln osób.

W tym okresie zwiększyła się liczba osób niedożywionych:

- na Bliskim Wschodzie i Afryce Północnej o 72,8%, tj. o 13,9 mln osób,
- w Afryce Subsaharyjskiej o 25,5%, tj. o 43,3 mln osób.

Do grup ludności najbardziej zagrożonych niedożywieniem i ubóstwem należy ludność bezrolna, robotnicy rolni, rolnicy gospodarujący na nieurodzajnych gruntach i ma-

Tabela 1. Ludność niedożywiona w krajach rozwijających się według regionów

Regiony	Ludność ogółem [mln]		Liczba niedożywionych [mln]		Udział w ogólnej liczbie ludności [%]	
	1990-1992	2003-2005	1990-1992	2003-2005	1990-1992	2003-2005
Ogółem kraje rozwijające się	4 058,7	5141,0	822,8	832,2	20,3	16,2
Azja i Pacyfik	2 815,2	3478,4	582,4	541,9	20,7	15,6
Ameryka Łacińska i Karaiby	443,4	544,2	52,6	45,2	11,9	8,3
Bliski Wschód i Afryka Północna	322,9	420,0	19,1	33,0	5,9	7,9
Afryka Subsaharyjska	477,2	698,3	168,8	212,1	35,4	30,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie: The State ... World 2008, FAO 2008, The State ... World 2006.

łych działkach ziemi, biedota miejska pozostająca bez pracy, ludzie w podeszłym wieku oraz rodziny o niskich dochodach z dużą liczbą dzieci. Im niższy jest poziom rozwoju gospodarczego kraju, tym wyższy jest odsetek ludności niedożywionej, dochodzi nawet do 70 i więcej procent ogółu ludności, np. Republika Demokratyczna Kongo – przeciętne spożycie energii kształtuje się na poziomie 1500 kcal/osobę/dzień i aż 76 procent ludności było niedożywionej, a produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca wynosił 123 USD rocznie w cenach bieżących (714 USD wg siły nabywczej). W niektórych krajach rozwijających się nastąpiła poprawa wyżywienia ludności oraz zmniejszyła się liczba osób niedożywionych i ubogich. Kraje te włączyły się w proces globalizacji i osiągnęły z tego korzyści. Są to np.: Chiny, Wietnam, Brazylia i Tajlandia, a np. w Indiach wzrosła liczba osób niedożywionych mimo znacznego wzrostu gospodarczego.

WZROST LICZBY LUDNOŚCI NIEDOŻYWIONEJ W KRAJACH ROZWIJAJĄCYCH SIĘ W PIERWSZEJ DEKADZIE XXI WIEKU

Choć proces globalizacji postępuje, to wiele krajów dotyka deficyt żywności, nawet w okresach spadku cen na rynkach światowych. Wynika to z niskiego poziomu rozwoju własnego rolnictwa oraz z małych możliwości importu żywności z powodu braku dewiz z eksportu. Także darczyńcy i instytucje finansowe w większym stopniu zwracają uwagę na inne dziedziny życia społeczno-gospodarczego (zdrowie, środowisko, kształcenie i problemy socjalne) niż na rolnictwo. Konieczne jest ponowne skupienie uwagi w różnych objawach ubóstwa, w tym na niedożywieniu oraz na przyczynach jego powstawania m.in. na rolnictwie. Zainteresowani rozwojem rolnictwa i obszarów wiejskich nie mają wystarczającej politycznej siły, ażeby zmusić rządy do bezpośredniego skierowania strumieni środków do rolnictwa, włączając w to pomoc i pożyczki dla środowiska wiejskiego. Zmniejszyła się też pomoc żywnościowa w przeliczeniu na zboże na 1 mieszkańca dla wszystkich krajów rozwijających się: dla Afryki – z 10,1 do 3,7 kg, dla Ameryki Łacińskiej – z 3,4 do 0,7 kg, dla pozostałych regionów – z 3,1 do 0,3 kg (lata 1992/1993-2003/2004) [The State ... Agriculture 2005].

Afryka Subsaharyjska jest regionem, który niewiele osiągnął dla poprawy bezpieczeństwa żywnościowego. Jest nadal zapleczem surowcowym dla krajów rozwiniętych, nie rozbudowuje przemysłu i posiada prymitywne rolnictwo. Czynniki ograniczającymi poprawę wyżywienia ludności w tym regionie są: położenie geograficzne (trudne warunki klimatyczne, ograniczone zasoby wody słodkiej), choroby zwierząt i roślin, konflikty zbrojne, brak infrastruktury ekonomicznej i społecznej (ograniczony dostęp do służby zdrowia i kształ-

cenia na poziomie podstawowym), epidemie chorób wśród ludzi, szczególnie HIV/AIDS, niski poziom opieki zdrowotnej, brak urządzeń sanitarnych i niska siła nabywcza ludności. Brak miejsc pracy poza rolnictwem hamuje rozwój urbanizacji. Ubodzy nie mają wystarczających środków na zakup żywności ani też możliwości jej wyprodukowania.

Kraje Afryki Subsaharyjskiej odczuwają ogromne braki żywnościowe, a nawet dotykają je klęski głodu. Zwiększa się liczba ludności niedożywionej. Konflikty zbrojne zmusiły ludność wiejską do porzucenia ziemi i przenoszenia się do miast w poszukiwaniu pracy, której nie ma dla niewykwalifikowanej siły roboczej, a także do nielegalnej migracji przez Maroko do krajów Europy Zachodniej. Wiele krajów Afryki Subsaharyjskiej posiada naturalne surowce (nafta, kamienie szlachetne, złoto i in.), ale uzyskane dochody z ich wydobycia w niewielkim stopniu są przeznaczane na rolnictwo i rozwój kraju. Większość trafia do kieszeni superelit.

W Afryce Subsaharyjskiej do krajów o wysokim udziale ludności niedożywionej w ogólnej liczbie mieszkańców kraju należą (dane za 2003-2005 FAO Statistics Division 2008): Demokratyczna Republika Konga – 76%, Erytrea – 68%, Burundi – 63%, Sierra Leone – 41%, Angola i Etiopia po – 46%, Zambia – 45%, Republika Środkowej Afryki – 43%, Liberia, Rwanda, Zimbabwe po – 40%.

Głód na świecie zwiększył się w 2007 r. na skutek wzrostu cen żywności. Ucierpiał przede wszystkim kraje o niskich dochodach i będące importerami netto żywności. Liczba osób niedożywionych wzrosła o 75 mln w porównaniu z latami 2003-2005. Wzrost ten wynikał nie tylko ze spadku zbiorów i wyższych cen nakładów na produkcję, ale także z wykorzystywania produktów rolnych do produkcji biopaliw (kukurydza, soja, palma olejowa, rzepak, a nawet maniok) oraz z działań spekulacyjnych.

W 2007 r. aż 923 mln ludzi było przewlekłe niedożywionych, tj. więcej o 80 mln w porównaniu do lat 1990-1992, tj. z okresem przyjętym jako bazowy podczas światowego szczytu żywnościowego w 1996 r., który zobowiązał się do zmniejszenia liczby głodujących do 420 mln w 2015 r., tj. o połowę w porównaniu z 1990-1992 [The State ... World 2008].

W 2007 r. w porównaniu z latami 2003-2005 wzrosła liczba niedożywionych w regionie Azji i Pacyfiku o 41 mln, tj. o 7,6%, w Afryce Subsaharyjskiej o 24 mln, tj. o 11,3%, w Ameryce Łacińskiej i Karaibach o 6 mln, tj. o 13,3%, na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej o 6 mln, tj. o 18,2%.

W 2009 r. ceny żywności na rynku światowym zmniejszyły się, gdyż podaż zbóż się zwiększyła. Ceny zbóż pozostały jednak nadal wysokie, a nawet zwiększyły się w niektórych krajach Afryki Subsaharyjskiej, np. w Mozambiku o 30%, Kenii o 68% i Senegal o 48%. Podobna sytuacja wystąpiła w Azji, np. w Afganistanie, Sri Lance, Birmie i Demokratycznej Republice Korei. Przyczyną tego wzrostu było zmniejszenie importu i pomocy żywnościowej, a w niektórych krajach także małe zbiory oraz konflikty wewnętrzne i międzynarodowe [www.fao.org]. Ostatni szacunek liczby niedożywionych podawany przez FAO na Szczycie Najbogatszych Krajów Świata G8 (lipiec 2009) wskazuje na znaczący wzrost liczby niedożywionych do 1020 mln. Jako główną przyczynę podano światowy kryzys gospodarczy oraz związane z nim rosnące bezrobocie i malejące transfery środków pieniężnych do krajów rozwijających się od osób zatrudnionych w krajach uprzemysłowionych.

Po gwałtownym wzroście cen żywności w większym stopniu zaczęto pomagać ubogim krajom, m.in. FAO dostarczając nasiona kwalifikowane, nawozy i inne środki produkcji, ażeby ubodzy rolnicy wyprodukowali więcej żywności dla swoich rodzin i na sprzedaż przez następne dwa sezony. Aż 79 krajów poprosiło FAO o pomoc. W deklaracji przyjętej jednogłośnie przez Konferencję Wysokiego Szczebla FAO z dnia 5 czerwca 2008 r. m.in.

stwierdzono: „przywrócić rangę rolnictwu i bezpieczeństwu żywnościowemu, jako najważniejszym kwestiom w światowym rozwoju oraz jako kluczowy element w międzynarodowym programie dotyczącym zwalczania ubóstwa i niedożywienia”.

FAO podkreśla, że pierwszy raz w ostatnich 25 latach podstawowym bodźcem dla podjęcia programu żywienia sektora rolniczego są wysokie ceny żywności. Rządy krajów, w których występują niedobory żywności, muszą także same podjąć konieczne publiczne inwestycje wspomagające prywatne inwestycje w rolnictwie i równocześnie pomagać słabszym ekonomicznie grupom ludności, chroniąc je przed głodem [Raise farm ... 2008].

FAO współpracuje z grupą krajów najbogatszych G8 i z międzynarodowymi społecznościami. Konieczne jest bowiem zgromadzenie 30 mld USD rocznie na rozwój rolnictwa, ażeby podwoić produkcję żywności do 2050 roku w celu wykarmienia ponad 9 mld ludności świata. W ten sposób międzynarodowa społeczność może przeciwstawić się światowemu kryzysowi żywnościowemu, obecnemu i przyszłemu [Raise farm ... 2008].

Tempo wzrostu produkcji rolniczej musi wyprzedzać tempo wzrostu ludności, wtedy możliwości zaspokojenia potrzeb żywnościowych ludności są większe. Tylko w Afryce Subsaharyjskiej w przeliczeniu na 1 mieszkańca produkcja rolna zmniejszała się w latach 1995-2005 o 0,2% średniorocznie. W pozostałych regionach tempo wzrostu produkcji rolniczej było dodatnie. W Azji i Pacyfiku średni roczny wzrost wyniósł 0,1% na 1 mieszkańca, w regionie Bliskiego Wschodu i Afryce Północnej 0,4%. Głównym obszarem deficytu żywności jest Afryka Subsaharyjska [The State ... Agriculture 2006].

Od rozwoju rolnictwa zależy wyciągnięcie krajów rozwijających się z ubóstwa. Z dotychczasowych analiz wynika, że kraje biedne osiągające wzrost gospodarczy zaczynały od wysokich zbiorów zbóż z hektara i używały stosunkowo dużo nawozów mineralnych na hektar. Kraje, w których plony zbóż były bardzo niskie w latach 1980-2000 miały obniżoną stopę wzrostu gospodarczego. Pułapka ubóstwa to zjawisko wiążące się głównie z rolnictwem – drobni farmerzy są ofiarami spirali wzrostu liczby ludności oraz stagnacyjnego lub obniżającego się poziomu produkcji żywności na osobę [Sachs 2006].

Bank Światowy w odpowiedzi na kryzys żywnościowy stworzył nowy fundusz na szybką pomoc dla krajów najbardziej potrzebujących w wysokości 1,2 mld USD. Fundusz jest przeznaczony na dożywianie głodujących dzieci, matek karmiących, dla niemowląt i małych dzieci, na suplementy diety dla kobiet w ciąży oraz na nasiona i nawozy na nowy sezon uprawowy [www.worldbank.org].

Unia Europejska podtrzymała swoje zobowiązanie do osiągnięcia zbiorowej wielkości oficjalnej pomocy rozwojowej (ODA) w wymiarze 0,56% produktu krajowego brutto (PKB) do 2010 r. oraz 0,7% PKB do roku 2015 zgodnie z konkluzją Rady z dnia 24 maja 2005 r. potwierdzoną w Rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1337/2008 z dnia 16 grudnia 2008 r.

Najbogatsze kraje świata na ostatnim Szczycie G8 (lipiec 2009 r.) zobowiązały się wspomóc Afrykę w walce z głodem kwotą 30 mld dolarów w ciągu trzech lat. Pomoc ma być przeznaczona przede wszystkim na modernizację narodowego rolnictwa.

WNIOSKI

Są dwie drogi prowadzące do zwiększenia dostępu do żywności i zmniejszenia ubóstwa w krajach rozwijających się:

- rozwój rolnictwa przez wzrost długoletnich inwestycji ze środków krajowych i z pomocy rozwojowej udzielanej przez kraje zamożne oraz rozwój infrastruktury technicznej i społecznej, a więc przez wzrost gospodarczy krajów i ułatwienie dostępu do edukacji i ochrony zdrowia,
- zewnętrzna pomoc dostosowana do potrzeb krajów rozwijających się m.in. w zakresie inwestycji w rolnictwie i innych sektorach, w ochronie zdrowia i edukacji, wszechstronna pomoc specjalistów z dziedziny ekonomicznej, organizacyjnej, technologicznej i edukacyjnej oraz pomoc żywnościowa dla ubogich i cierpiących głód. W przypadku klęsk żywiołowych i klęsk spowodowanych przez człowieka, a przede wszystkim w razie konfliktów wewnętrznych i zewnętrznych konieczna jest pomoc żywnościowa i taką pomoc kraje rozwinięte i organizacje międzynarodowe świadczą i będą świadczyć.

Wskazane jest, ażeby kraje rozwinięte gospodarczo w większym stopniu zmniejszyły protekcyjność wobec własnego rolnictwa, co poprawiłoby warunki wymiany i dostęp krajów rozwijających się do rynków światowych. Jednocześnie gospodarstwa rolne w tych krajach muszą odznaczać się większą elastycznością w dostosowywaniu się do wymagań rynku (ilość, rodzaj produkcji, przestrzeganie norm sanitarnych oraz zawartości zanieczyszczeń biologicznych i chemicznych). Konieczna jest także większa liberalizacja w handlu między krajami rozwijającymi się i reforma polityki rolnej.

Wobec kryzysu gospodarczego na świecie powstają wątpliwości, czy pomoc dla krajów o niskich dochodach i deficycie żywności nie ulegnie ograniczeniu lub będzie świadczona na niekorzystnych warunkach.

LITERATURA

- Africa and the Millenium Development 2007 update. 2007: United Nations.
- Gulbicka B. 2003: Bezpieczeństwo żywnościowe krajów rozwijających się. Studia i Monografie, nr 116. IERiGŻ, Warszawa.
- Household Food Security of Conceptual Review. [W:] Household Food Security Concepts, Indicators, Measurement IFAD/UNICEF. 1992: Rome, New York.
- Małysz J. 1998: Bezpieczeństwo żywnościowe. [W:] Encyklopedia Agrobiznesu. Fundacja Innowacja, WSS-E, Warszawa.
- Małysz J. 2008: Bezpieczeństwo żywnościowe – strategiczną potrzebą ludzkości. ALMAMER, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa.
- Raise Farm Production to end food crisis. 2008: www.fao.org/newsroom/news/17.09.
- Sachs J. 2006: Koniec z nędzą. Zadanie dla naszego pokolenia. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- The State of Food Insecurity in the World 2008. 2008: FAO, Rome.
- The State of Food Insecurity in the World 2006. 2006: FAO, Rome.
- The State of Food and Agriculture 2005. 2005: FAO, Rome.
- The State of Food and Agriculture 2006. 2006: FAO, Rome.
- www.worldbank.org.
- www.fao.org/news/story/2009.

Bożena Gulbicka

FOOD SECURITY OF DEVELOPING COUNTRIES

Summary

The paper aims to analyze the reasons of increasing malnutrition in the World. To the most important one could include: increasing prices of food due to decrease of harvests, increasing prices of production inputs, speculations, and devoting agricultural products to non food purposes, esp. biofuels. The economic crises and associating unemployment as well as decreasing financial transfers from family members living in developed countries resulted in increase up to 1020 mln. of people the number of malnourished in developing countries.

Adres do korespondencji:
prof. dr hab. Bożena Gulbicka
Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB w Warszawie
ul. Świętokrzyska 20
00-002 Warszawa
e-mail: gulbicka@ierigz.waw.pl